

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė
Artūras Dubonis

8

Lietuvos istorijos institutas
Vilnius, 2024

Knygos leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ
IR SKLAIDOS 2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-24-11

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Darius Baronas
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Zenonas Butkus
(*Vilniaus universitetas*)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Mathias Niendorf
(*Greifswaldo universitetas*)

Rimvydas Petrauskas
(*Vilniaus universitetas*)

Irena Valikonytė
(*Vilniaus universitetas*)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios
bibliotekų informacijos sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*.

TURINYS

Artūras Dubonis

Pratarmė.....8

Straipsniai

Darius Baronas

Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas – žvejys prie Juodosios jūros 1427 m. 11

Vytautas the Fisherman – the Grand Duke of Lithuania on the Black Sea Coast
in 1427. *Summary*44

Karolis Čižauskas

Pasikliauti Stanislovu Górskiu ar... Stanislovu Górskiu?

Alberto Goštauto ir Jono Chojeńskio diskusijos dėl teismų tvarkos Lietuvos
Didžiojoje Kunigaikštystėje (1535–1536) teksto evoliucijos ir datavimų ryšys.....45

Whom Should One Trust – Stanisław Górski or ... Stanisław Górski?
Regarding the Discussion on the Judicial System of the Grand Duchy of Lithuania
Between Olbracht Gasztold and Jan Chojeński (1535–1536), Its Dating
And Textual Evolution. *Summary*97

Andrius Jurkevičius

Iš Katalikų ir Stačiatikių bažnyčių tarpusavio santykių Lietuvos
Didžiojoje Kunigaikštystėje istorijos: XVI a. dokumentai, liudijantys
Vitebsko klebonų ir nuolatinių vikarų ginčus su Polocko arkivyskupijos
bažnytiniais pareigūnais ir jų tarnais99

From the History of Mutual Relations Between the Catholic and Orthodox Churches
In the Grand Duchy of Lithuania: the Documents From the 16th Century, Witnessing
About Conflicts Between the Pastors and Permanent Vicars of Vitebsk
With the Ecclesiastical Officials of the Polotsk Archbishopric
And Their Servants.. *Summary* 114

Володимир Поліщук

Військова мобілізація та оподаткування під час війни

з московитами відповідно до ухвали Городенського вального сейму
Великого Князівства Литовського 1566–1567 рр. У листі великокняжої
канцелярії до Жидичинського архімандрита на Волині (Публікація та
джерелознавчий аналіз документа) 115

Military Mobilization and Taxation During the War With the Muscovites According
to the Decision of the Goroden General Diet of the Grand Duchy of Lithuania in 1566-1567.

In the Letter of the Grand Ducal Chancellery to the Archimandrite of Zhydychyn
in Volyn (Publication and Source Analysis of the Document). *Summary* 156

Laimontas Karalius

Ką gali pasakyti XVI a. pabaigos Lietuvos Metrikos knygų-kopijų
kodikologija apie originalių knygų fizinį pavidalą (kritinės pastabos) 157

What Can the Codicology of of Late 16th-century Lithuanian Metrica Books-copies

Tell Us About the Physical Nature of the Original Books (Critical Comments). *Summary* 195

Darius Antanavičius, Živilė Nedzinskaitė

Kražių kolegijoje mirusių jėzuitų nekrologų korpusas: statistika,
tekstų genezė ir koreliacija, redagavimas, autorystė ir vertė..... 197

Necrology of Jesuits Who Passed Away at Kražiai College: Statistics, Genesis

and Correlation of the Texts, History of the Edition, Authorship, and Value. *Summary* 222

Zenonas Butkus

Vokietijos ir Rusijos karinių bei politinių veikėjų R. G. A. von der Goltzo,
P. Bermonto, G. Noske's, A. Winnigo atsiminimai kaip šaltinis Baltijos šalių
moderniojo valstybingumo genezei tirti..... 225

The Memoirs of German and Russian Military and Political Figures Rüdiger Gustav
Adolf Von Der Goltz, Pavel Bermond, Gustav Noske, and August Winnig as a Source
for Researching the Genesis of Modern Statehood of the Baltic States. *Summary*..... 251

*Šaltinių publikacija**Andrej Ryčkov, Darius Antanavičius*

Mūrinių geranainių grafo, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio, Vilniaus
vaivados Alberto Goštauto laišakai, 1527–1539 m. 253

Diskusija

<i>Darius Antanavičius</i>	
1514 m. Oršos mūšio prototipas ir jo šaltiniai	289
The Prototype of the 1514 Orsha Battle and its Sources	300

Recenzijos. Anotacijos

<i>Žiemgalos vyskupystės aktai. Acta episcopatus Semigalliensis.</i>	
<i>I dalis: Balduino aktai = Pars I: Acta Balduini</i> , parengė, vertė ir komentavo	
T. Baranauskas, Pasvalys–Joniškis: Pasvalio krašto muziejus, Žiemų pradas	
„Simkala“, 2022. – 114,[2] p., il., 1000 egz. ISBN 978-609-95791-3-9 –	
(<i>Simona Glazauskaitė</i>)	301
<i>Źródła do dziejów Źmudzi (1522–1648)</i> , opracowali E. Saviščevas i J. Drungilas;	
redakcja T. Kempa (<i>Monumenta Magni Ducatus Lithuaniae</i>), Toruń:	
Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2023. – 337 s.	
ISBN 978-83-231-5111-1 (<i>opr. miękka</i>); ISBN 978-83-231-5112-8 (<i>opr. twarda</i>);	
eISBN 978-83-231-5117-3 – (<i>Artūras Dubonis</i>)	305
Santrumpos	308
Apie autorius	309
Autoriams	311
Guide for Authors	315

Źródła do dziejów Źmudzi (1522–1648), opracowali E. Savišėevas i J. Drungilas; redakcja T. Kempa (*Monumenta Magni Ducatus Lithuaniae*), Toruń: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2023. – 337 s. ISBN 978-83-231-5111-1 (*opr. miękka*); ISBN 978-83-231-5112-8 (*opr. twarda*); eISBN 978-83-231-5117-3

2023 m. išleista Mikalojaus Koperniko universitete Torunėje parengta Źemaitijos istorijos 1522–1648 m. 102 dokumentų publikacija. Ją 2014–2018 m., vykdydami Lenkijos mokslo ir aukštųjų mokyklų ministerijos programą „Nacionalinė humanistikos vystymo programa“, rengė Lietuvos mokslininkai Eugenijus Savišėevas ir Jonas Drungilas. Projektą koordinavo Mikalojaus Koperniko universiteto mokslininkas Tomaszas Kempa.

Parengėjų nuomone, publikacijoje skelbiami šaltiniai atskleidžia Źemaitijos politinę ir visuomeninę raidą, krašto išskirtinumo bruožus Ankstyvųjų naujųjų laikų epochoje. Du trečdaliai dokumentų dar niekur nebuvo skelbti. Ganėtinai plačiai paaiškinama (p. V–VII), kodėl ir kuo 102 paskelbti dokumentai yra išskirtiniai Źemaitijos praeičiai. Pasirinktasis dokumentas (nr. 1) (arba publikacijos 1522 m. data) yra seniausias iš atskleidžiančių Źemaitijos specifiką. 1648 m. galutinė riba pasirinkta dėl valdovų kaitos ir artėjančių reikšmingų pasikeitimų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, sukeltų Chmelnickio sukilimo Ukrainoje. Pagrindinės atrankos taisyklės yra šios: 1) visuomenei skirti valdymo dokumentai; 2) seniūno parinkimo, paskyrimo, išrinkimo dokumentai; 3) Źemaitijos parlamentarizmo dokumentai, seimelių instrukcijos; 4) komunikavimo tarp „centro“ ir „periferijos“ dokumentai.

Leidinio struktūra įprasta šaltinių publikacijoms: Įvadas (p. V–XVI), santrumpų sąrašas ([p. XVII]), dokumentai (p. 1–308), asmenvardžių (p. 309–321) ir vietovardžių (p. 323–327) rodyklės (dalykų rodyklės nėra), knygos turinys. Suprantama, kad leidinio mokslo kalba – lenkų, nors nedidelė paaiškinamoji lietuviška santrauka galėjo būti pridėta. Įvade nurodomos dokumentų atrankos taisyklės, aptariamas Źemaitijos istorinis išskirtinumas ir pateikiamos dokumentų skelbimo taisyklės. Dokumentų publikacijose

nurodoma: dokumento originalas, jeigu yra (surasta 19: nr. 8, 35, 36, 44, 45, 59, 60, 62, 65, 68, 74, 76, 77, 79, 80, 84, 85, 88, 89), jo kopijos ir publikacijos kituose leidiniuose, leidybinės pastabos. Dokumentai nuorodose paaiškinami leidybinėmis pastabomis ir nedideliais informaciniais komentarais, kuriuose dažniausiai pateikiamos pagrindinės žinios apie juose minimus asmenis, o dažniau arba rečiau – apie istorines-politines-ūkinės-socialines dokumente minimo įvykio aplinkybes. Abi rodyklės sudarytos publikuojamų tekstų kalbomis – lenkų ir rusėnų. Vietovardžių rodyklėje šalia šaltinyje vartojamos vietovės vardo originalios formos skliausteliuose pateikiama dabartinė lietuviškai, ukrainietišškai, baltarusiškai, latviškai, estiškai ir Maskvos rusų kalba.

Abu Žemaitijos istorijos šaltinių publikacijos parengėjai yra patyrę šaltiniotyriminkai, todėl trumpoje anotacijoje nėra reikalo tikrinti dokumentų perteikimo kokybės, ieškoti klaidų ar kokių nors nesklandumų. Gal vienur kitur galima būtų pasiginčyti, pavyzdžiui, dėl teksto puntuacijos (perteklinių skyrybos ženklų, dalelyčių rašymo kartu ar atskirai, teksto skaidymo pastraipomis) ar dėl laikantis lenkiškos tradicijos iš didžiosios raidės rašomų etnonimų ir pan., tačiau tokios nevertos minėti smulkmenos neiškraipo šaltinio prasmės. Kita vertus, šiek tiek nustebino parengėjų sprendimas rusėniškuose tekstuose laikytis maskvėniškos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavadinimo rašymo formos „Великое княжество Литовское“. O kita – tai Žygimanto (Senajo) vardo lenkiškas pateikimas kaip „Pirmojo“ „Zygmunt I“ lietuvių autorių parengtame lietuviškame leidinyje, nors išleistame Lenkijoje. Neperšame lietuviško vardo formos, tačiau „Pirmasis“ (I) nėra tikslus Lietuvos istorijoje, nors dėl lenkų istoriografijos poveikio dažnai pavartojamas. Iš tikrųjų karalaitis Žygimantas 1506 m. pirmiausia paveldėjo didžiojo kunigaikščio sostą ir valdė Lietuvoje – nesvarbu, kad vos du mėnesius, – kol buvo išrinktas Lenkijos karaliumi. Šiomis aplinkybėmis buvo teisėtai paveldėta didžiųjų kunigaikščių valdžia ir sava tėvonija, Lietuva. Mūsų istoriografijoje valdovų vardų sekoje Žygimanto valdymą galima pagrįstai susieti su Žygimanto Kęstutaičio (1432–1440). Vadinasi, 1506–1548 m. valdęs Žygimantas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisinėje aplinkoje – taip pat ir anotuojamos Žemaitijos istorijos dokumentų publikacijoje – turėtų būti vadinamas „Antruoju“, t. y. Žygimantu II arba Žygimantu Senuoju (nuo XVI a. 4 dešimtmečio, kai dokumentuose atsiranda ši pravardė), o paprasčiau – Žygimantu. Minėtos pastabėlės yra asmeninė anotacijos autoriaus nuomonė, kuris neabejoja parengėjus turint atsakomuosius argumentus. Iš tikrųjų būtų buvę geriau tokius terminų ir vardų rašymo pasirinkimus paaiškinti publikacijos Įvade.

Rimtesniu leidinio nesklandumu laikyčiau išsamesnės informacijos apie Torunėje pradėtą leisti seriją „Monumenta Magni Ducatus Lithuaniae“ trūkumą: ar ji bus tęsiama

(juk nėra serijos tomo numerio)? kas numatyta išleisti? Tad dėl Žemaitijos istorijos šaltinių publikacijos pagrindai kyla įtarimas, kad minėta istorijos šaltinių serija buvo sukurta siekiant jai suteikti parengimo ir leidybinę reikšmę Lenkijoje.

Leidžiant Žemaitijos istorijos šaltinių publikaciją buvo nuveikti dideli darbai: surinktas storas pluoštas dokumentų, atlikta jų atranka išrenkant 102 būdingiausias Žemaitijai, jie sutvarkyti archeografiškai ir išleisti, parengtos dokumentų pastabos ir komentarai. Šiuo leidiniu istorijos tyrinėtojams ir jos mylėtojams atverčiamas dar vienas naujas Žemaitijos praeities puslapis.

Artūras Dubonis

Lietuvos istorijos institutas